

УДК 35.342

В. А. ГРАБОВСЬКИЙ, О. О. МІЩАН

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано стан і перспективи розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні, а також окреслено шляхи їх взаємодії з органами державної влади.

Ключові слова: інститути громадянського суспільства, механізми взаємодії, атрибути та функції громадянського суспільства.

Analysis of the status and prospects of development of institutions of civil society in Ukraine, and also outlined the ways of their interaction with the State authorities.

Key words: civil society institutions, mechanisms of interaction, attributes, and functions of civil society.

Для подальшої розбудови України як демократичної, соціальної, правової держави надзвичайно важливою є тісна взаємодія держави з інститутами громадянського суспільства. Як показує європейський та світовий досвід, суспільний прогрес, демократичний розвиток та економічне зростання будь-якої держави неможливо реалізувати без активної участі з боку суспільства. Розвинене громадянське суспільство є невід'ємною складовою всіх демократичних правових держав світу.

В Україні наразі досить гостро стоїть потреба вироблення механізмів ефективної взаємодії між державою та інститутами громадянського суспільства. Ця проблематика порушується у працях багатьох вітчизняних науковців, а саме: Е. Афоніна, В. Бакуменка, В. Бондаренка, К. Гаджієва, В. Козакова, В. Корженка, А. Мацюка, В. Місюри, В. Нікітіна, О. Радченка та інших учених. Однак попри значну увагу з боку науковців, громадськості та працівників органів влади різних рівнів, зазначені питання потребують подальшого розгляду та ґрунтовного вивчення, що є метою даної роботи.

Сьогодні під громадянським суспільством розуміють систему інститутів поза державними і комерційними межами, яка забезпечує самоорганізацію та розвиток населення. Іншими словами, – це сукупність громадянських і соціальних інституцій та організаційних заходів, які формують базис реально функціонуючого суспільства у протидію і доповнення виконавчих структур держави (незалежно від політичної системи).

Узагальнюючи доробки вчених, можна розглядати громадянське суспільство як систему, яка складається з кількох частин. Це, по-перше, громадські організації (інститути), які виконують соціальні функції; по-друге, механізми взаємодії між суспільством і державою; по-третє, механізми контролю

суспільства владних відносин. Структурними елементами цієї системи є організації (політичні партії, громадські об'єднання, асоціації) та різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють усі сфери суспільного життя і є своєрідним регулятором свободи людини.

До основних атрибутів громадянського суспільства науковці відносять такі:

- наявність публічного простору, засобів і центрів комунікації, наслідком чого є формування сфери громадського (цивільного) життя і громадської думки;
- організоване громадське (публічне) життя вільних і рівних індивідів, чий права захищені конституцією та законами;
- незалежні від держави, добровільні асоціації, автономність яких усвідомлена на індивідуальному і колективному рівні [3].

Стосовно функціональної складової зазначимо, що громадянське суспільство характеризується виконанням таких функцій:

- самоорганізація громадського механізму для виконання суспільних справ;
- протидія владним структурам, головної перепони можливим спробам узурпації влади;
- засіб соціалізації, що зменшує відчуженість індивідів та орієнтує їх на “суспільно корисні справи”;
- сприятливе суспільне середовище для поширення громадянської політичної культури і через неї – для зміцнення демократичного ладу, надання процесові демократизації незворотного характеру [3].

Отже, що розвинутішим є громадянське суспільство та його інститути, то легше громадянам захищати свої власні інтереси, тим більшими є їхні можливості щодо самореалізації в різних сферах суспільного життя і тим меншою є небезпека узурпації політичної влади тими чи іншими її органами чи окремими особами.

Переходячи від загальних засад визначення громадянського суспільства, розглянемо реальний стан його розвитку в Україні.

Останніми роками говорити про розбудову громадянського суспільства в Україні стало настільки ж модно, як і про боротьбу зі СНІДом та євроінтеграцію. Численні міжнародні фонди тривалий час інвестують значні кошти у підтримку українських громадських організацій і заходів. Держава демонструє лояльність до громадянського суспільства, створивши численні громадські ради ледь не при кожному органі державної влади. Питанням громадянського суспільства присвячуються незліченні круглі столи, симпозиуми, дискусії і конгреси [5].

Структурну основу громадянського суспільства в Україні складають:

- громадські організації та об'єднання громадян;
- політичні партії, що не прийшли до влади;
- благодійні організації;
- громадські ЗМІ;
- самоврядні територіальні громади;
- трудові та навчальні колективи;
- професійні та творчі спілки;
- релігійні об'єднання, тощо [4].

Основою створення та функціонування громадянського суспільства в Україні є положення Конституції України, а саме: права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; держава гарантує право кожного на свободу світогляду і віросповідання; держава закріплює право за громадянами України на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації; держава гарантує право громадянам брати участь в управлінні державними справами; держава створює належні умови, що забезпечують право усіх направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо [1].

Нормативно-правовою базою регулювання діяльності громадянського суспільства є Цивільний кодекс України; закони України “Про об'єднання громадян”, “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, “Про політичні партії в Україні”, “Про звернення громадян”, “Про органи самоорганізації населення”, “Про благодійництво та благодійні організації”, “Про соціальні послуги”; Указ Президента України “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики”; постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг” тощо [2].

Разом з тим, особливого значення, як зазначалось вище, набувають саме питання взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади України. Сьогодні ця взаємодія в основному відбувається в таких правових формах:

1. Участь інститутів громадянського суспільства в нормотворчій діяльності держави, яка забезпечується участю в розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів. Громадське обговорення проектів нормативних актів є обов'язковим етапом нормотворчого процесу в системі органів виконавчої влади. Консультації з громадськістю в нормотворчому процесі проводяться з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості в діяльності цих органів. Проведення консультацій з громадськістю має також сприяти налагодженню системного діалогу органів виконавчої влади і громадськості, підвищенню якості підготовки та прийняття рішень з важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням думки громадськості, створенню умов для участі громадян у розробленні проектів таких рішень. Консультації з громадськістю проводяться з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави та життєвих інтересів широких верств населення.

2. Участь у правозастосовній діяльності держави, яка забезпечується шляхом повної або часткової передачі повноважень державних органів інститутам громадянського суспільства та громадського контролю. Громадські

організації також беруть участь у наданні адміністративних послуг на підставі повноважень, які їм надані законом або нормативно-правовим актом органу виконавчої влади. Це також залучення інститутів громадянського суспільства до надання соціальних послуг; здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади у формі громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності, подання органам державної влади експертних пропозицій, утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики; виконання спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування тощо. Слід також відзначити, що за останні роки Верховною Радою України прийнято ряд важливих законів, які розширили предмет, зміст і межі громадського контролю за діяльністю держави. Наприклад, громадські організації беруть участь у здійсненні цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами, здійснюють громадський контроль за дотриманням законів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать чинному законодавству [6].

Проте, незважаючи на достатню нормативно-правовому складову розвитку громадянського суспільства в Україні, реальна ситуація стосовно діяльності громадських інститутів виглядає набагато складнішою. На сьогоднішній день в Україні діє близько 140 політичних партій та більш ніж 3,5 тис. легалізованих громадських організацій, створено численні благодійні організації [5]. Проте, якщо ж відійти від різного роду показників, то виявиться певна примарність загальної картини. Абсолютна більшість структур громадянського суспільства має фіктивний характер: зі 140 політичних партій реально працює не більше двох десятків, майже половина громадських організацій існує лише на папері. Переважна більшість благодійних організацій також не виконують свої функції [5].

Таким чином, можна констатувати той факт, що попри всі розмови й заходи, спрямовані на розвиток громадянського суспільства, в нашій державі воно знаходиться лише на стадії становлення. Отже, і обговорювати ефективність взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства необхідно системно, починаючи, перш за все, з упорядкування цих відносин. Покласти початок такій системі може, наприклад, прийняття Концепції взаємодії держави з громадянським суспільством, проект якої на сьогоднішній день розроблено Міністерством юстиції України. Така свого роду систематизація сприятиме позбавленню хаотичності у відносинах між державою та інститутами громадянського суспільства.

Іншими важливими кроками удосконалення взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства є сприяння розвитку громадянської ініціативи, зміцнення правопорядку, створення умов запобігання корупції, а також наявність політичної волі владної еліти щодо усвідомлення цінностей і принципів, що лежать в основі співробітництва між органами влади та інститутами громадянського суспільства.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – Х. : ТОВ "Одісей", 2007. – 48 с.
2. Проект Концепції взаємодії держави з громадянським суспільством // Сайт Міністерства юстиції України. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/33679>
3. *Бойчук М. А.* Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії / М. А. Бойчук. – К. : Атлант ЮЕмСі, 2007. – С. 76–78.
4. *Гордієнко В.* Практика українських неурядових організацій та їх вплив на прийняття політичних рішень / В. Гордієнко // Центр соціальної експертизи і прогнозування. – Режим доступу : http://www.varianty.org.ua/projects/total/2005/civil_society/Hordiyenko.htm
5. *Толкачов О.* Громадянське суспільство в Україні: фікція чи провідник змін? / О. Толкачов // Ресурсний центр "Гурт". – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/articles/3261>
6. *Семьоркіна О. М.* Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства / О. М. Семьоркіна. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/33679>

Надійшла до редколегії 23.12.2011 р.